

ФОРУМ-ТЕАТР ЯК ІНТЕРАКТИВНА ФОРМА ПРОФІЛАКТИКИ СОЦІАЛЬНИХ ПРОБЛЕМ

В даній статті аналізується інноваційна форма соціально-педагогічної роботи щодо профілактики соціальних проблем серед молоді. Зокрема, представлено теоретичний аналіз форум-театру як інтерактивної форми профілактики соціальних проблем.

Ключові слова: форум-театр, інтерактивні технології, інтерактивні форми роботи.

Постановка проблеми. За сучасних умов розгортання соціально-педагогічної роботи в Україні набуває актуальності завдання впровадження якісно нових технологій у роботі з різними категоріями населення. Особливе місце серед яких посідають саме інтерактивні технології. На сьогодні проблема інтерактивних технологій в Україні є чи найбільш обговорюваною.

Вагоме значення набувають інтерактивні технології в роботі з молоддю. На нашу думку, у молодіжному середовищі попередити виникнення різного роду соціальних проблем можна передусім через використання інноваційних форм роботи, які є одним з пріоритетних напрямків державної політики, відображені у Національній доктрині розвитку освіти. Метою інноваційних форм роботи, на нашу думку, є сучасно, цікаво і доступно донести до молоді сутність соціальних проблем сьогодення, ознайомити з причинами та наслідками їх для запобігання виникнення і поширення у молодіжному середовищі.

Розкриття сутності інтерактивних технологій у соціально-педагогічній сфері було предметом дослідження багатьох науковців, які вважають інтерактивні підходи найбільш ефективними у вирішенні соціальних проблем сьогодення. Аналіз публікацій стосовно використання інтерактивних технологій надає можливість зазначити, що цій проблемі присвячено значну кількість досліджень С. Архіпової, О. Безпалько, Р. Вайноли, Т. Журавель, І. Зверевої, А. Капської, І. Мельничук та інших.

Метою статті є теоретично обґрунтувати особливості форум-театру як інтерактивної форми соціально-педагогічної роботи щодо вирішення соціальних проблем серед молоді.

Слово "інтерактив" (з англ. interact, де "inter" – взаємний та "act" – діяти, взаємодіяти) означає здатність до взаємодії, діалогу. Відповідно інтерактивний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учасників.

Слід зазначити, що серед основних завдань щодо використання інноваційних форм роботи з питань профілактики соціальних проблем у молодіжному середовищі можна вбачати наступні:

- ознайомити молодь з соціальними проблемами українського суспільства;
- показати можливі наслідки такого роду проблем для особистості, сім'ї, суспільства, держави;
- розглянути шляхи виходу з соціальних проблем, показати, куди можна звернутись по допомогу;
- сприяти діалогу, співпраці, спільному пошуку вирішення проблем через залучення досвіду молоді;
- розвивати критичне мислення молодих людей щодо вирішення соціальних проблем та пов'язаних з ним проблем, недопустимості їх у сучасному демократичному суспільстві;
- сприяти виробленню у хлопців та дівчат умінь та навичок позитивно спрямованої поведінки;
- сформувати свідоме відповідальне ставлення молоді до соціальних проблем, як негативних явищ, що наносять шкоду фізичному та психологічному здоров'ю людини, перешкоджають гармонійному розвитку особистості, повноцінній самореалізації тощо.

Ми підтримуємо думку, що інтерактивні форми роботи мають свої переваги перед іншими формами роботи: мають високу результативність у засвоєнні знань та формуванні практичних

вміння і навичок; дозволяють за той самий проміжок часу збільшити обсяг виконаної роботи; сприяють формуванню вміння співпрацювати в команді; розвивають гуманні, толерантні стосунки між учасниками процесу; активізують власний досвід, знання та вміння учасників процесу, розвивають пам'ять та здатність до самоконтролю.

Аналізуючи сучасні погляди науковців на проблему класифікації інтерактивних форм роботи, можна констатувати, що їх поділяють на: театралізовані; інтерактивні ігрові; інтелектуально-пізнавальні; художньо-прикладні; проекти (дослідження).

Особливу роль в роботі з молоддю займає інтерактивна форма роботи форум-театр. **Форум-театр** – це методика інтерактивної роботи серед різних шарів суспільства, направлена на вирішення соціальних проблем.

Найчастіше всього її розглядають як сценічну виставу, яка пропонує для розгляду соціальну проблему, а кожен персонаж гри виконує певну соціальну роль. Головний герой – "жертва" ситуації, інші персонажі – його оточення: сім'я, школа, члени суспільства. Можлива участь лікаря, правоохоронних органів, психолога, вчителя. Кількість персонажів зумовлена сценарієм, конкретною ситуацією. Засновник форум-театру – А. Боаль, який створив перший вуличний "Театр пригнічених". В'язень, який пройшов через торттури, добре розумів дві речі: пригнічені потерпають від соціального, економічного, психологічного насильства і допомогти їм можна насамперед через зміну їхньої власної поведінки і ставлення до проблеми [6, с.10].

Форум-театр має свої технології та особливості організації. Так ведучий (Джокер) – це головна дійова особа форуму-театру. Він веде захід від початку до кінця, від нього залежить успішність форуму-театру. Основна робота з вибраної проблеми проводиться саме джокером в процесі співпраці з аудиторією. Після спектаклю ведучий (джокер) може шляхом опитування аудиторії з'ясувати рівень усвідомлення групою учасників-глядачів поставленої проблеми і її наслідків для всього суспільства чи сім'ї, для конкретної людини. При необхідності виділяє декілька проблем, промовляючи їх. Завдяки інтерактивному опитуванню ведучий з'ясує, хто саме страждає від пригноблення в змальованій ситуації, а хто свідомо чи ні стає таким, що пригноблює.

Іншою особливістю форум-театру є те що можливі шляхи поліпшення ситуації пропонують самі глядачі – учасники і учасниці форуму-театру. В мить, коли при повторному програванні спектаклю з'являється шанс поліпшити (змінити на краще) ситуацію і у учасників і учасниць є ідея, як саме це зробити, він або вона говорить "Стоп!", виходить на сцену, змінює протагоніста (персонажа, постраждалого від пригноблення) і показує, як, на його думку, слід поводитися і що говорити для зміни ситуації на краще [5].

Цінність форум-театру є в тому, що він базується на підставі не конкретного сценарію чи інсценізації конкретного літературного сюжету, а саме на взаємодії акторів і глядачів, що можуть розвивати зміст і власну тему. Глядачі мають можливість не лише познайомитися з важкою проблемною ситуацією, як у інтерактивному театрі, або отримати інформацію, як під час тренінгу, а й розробити алгоритм, створити модель успішної поведінки в складній, на перший погляд безвихідній, ситуації. Цінним також є відсутність рекомендацій глядачам, як необхідно поводитися, адже кожна людина робить свій вибір сам, і ніхто не може йому сказати, як треба поступати в конкретній ситуації.

Вистави форум-театру можуть бути присвячені таким важливим проблемам, як запобігання наркоманії, алкоголізму, СНІДу, торгівлі людьми, суїциду, подолання насильства, плануванню та взаємовідносинам у сім'ї, формуванню моральних якостей, проблемам різних націй та культур, формування здорового способу життя тощо. Відповідно цільовими групами можуть виступати саме пригнічені люди, які потрапили в складні життєві обставини, Віл-інфіковані, жертви торгівлі людьми та сексуального рабства, звичайні члени суспільства у яких не вистачає особистісного досвіду для вирішення життєвих проблем, підлітки з проблемних сімей, вихованців дитячих інтернатів, підлітки та молоді люди, які перебувають чи перебували в місцях позбавлення волі, люди які мають ознаки професійного вигорання та інші. Відповідно до цільових груп форум-театр має свою мету, яка полягає у наданні інформації і отриманні навичок вирішення існуючої проблеми певною людиною з використанням досвіду інших людей і з підключенням можливостей власного емоційного інтелекту. Завдання, які ставить перед собою форум-театр також залежать від цільової

групи з якою працюють в даний момент, а далі обираються відповідні вправи та техніки проведення форум-театру.

Форум-театр – це цілеспрямований, спеціально створений процес передачі інформації від учасників до глядача і її засвоєння та відтворення акторами і залученими фахівцями. Тобто він має свої **етапи підготовки** (вибір проблеми, яка спирається на реальні життєві історії; створення сюжету, сценарію; репетиція мізансцен; аналіз і коригування спектаклю; створення і показ форум-театру), **фази протікання**: "розігрів"; перегляд спектаклю; форум; передача профілактичної інформації; зворотний зв'язок; обговорення акторами і фахівцями [4].

Ця методика охоплює досвід тренінгів і інтерактивного театру, об'єднуючи техніку надання інформації і навиків через тренінги і вплив на підсвідомість через відчуття, що викликаються створеними в інтерактивному театрі художніми образами, форум-театр впливає на емоційний інтелект людини, формуючи творчий підхід до позитивного вирішення різного роду соціальних проблем.

Незважаючи на те, що форум-театр є дещо новою формою роботи в Україні, він має багато спільного з соціально-інтерактивним театром, який отримав широкий розвиток та має значні напрацювання в Україні. Наприклад, досвід діяльності студентів волонтерів Харківського гуманітарно-педагогічного факультету з пригніченими людьми. На теренах Житомирщини на базі соціально-психологічного факультету Житомирського державного університету імені Івана Франка діє Соціально-інтерактивний театр життя (керівник: І.Палько), серед репертуару його вистав є наступні: "Театр життя", "Не боятись життя", "Яблуко (malum...)", "Життя +" та ін.[4].

Важливою цінністю форум-театру є його принципи, які викладені у Декларації принципів форум-театру Августо Боала. Ця Декларація, прийнята організацією "Міжнародний театр пригноблених", вважає основною метою Театру пригноблених – зробити суспільство гуманнішим і людянішим. Вона проголошує такі принципи як: ясність у викладі сюжету; чітко виражений протагоніст; в "ЦЕ" повинно віритися;"ЦЕ" повинно мати можливість змінюватися; в ідеалі, – чіткі місця для втручання глядача; форум-театр – це театр пригноблених, а не депресивних [6, с.10].

Наступна особливість форум-театру є та, що акторська підготовка учасників не обов'язкова, проте бажано б було провести підготовчі вправи та познайомити з деякими техніками у тому випадку, коли постановка здійснюється учасниками тренінгового заходу, в тому числі потерпілими від насилля, жертвами торгівлі людьми тощо.

Тому в практиці форум-театру використовується поділ технік та вправ на категорії:

Техніки:

- зображення людських частин тіла;
- зображення об'єкту – пам'ять почуттів;
- створення епізоду "минуле – майбутнє" та ін.

Власне техніки спрямовані на створення у групі атмосфери захищеності, самоповаги, активності, атмосфери, яка сприяє емоційному розвитку кожного учасника. Часто використовуються техніки – роботи в колі; відкритий простір; контракт-правила; обговорення; рольові ігри; індивідуальна робота; робота в малих групах; активне слухання та інші. Звичайно, що до вище згаданих технік завжди будуть долучатися техніки виразного читання; сценічних рухів; акторської майстерності.

Вправи та ігри:

- тренування тактильних відчуттів;
- тренування слухових аналізаторів;
- тренування зорових аналізаторів;
- тренування одночасно декількох аналізаторів;
- власне постановка спектаклю [6, с.10].

Особливу роль та місце в форум-театрі відводиться ведучому (джокеру), який би стимулював учасників спектаклю до пошуку ідей і розвивав їх, використовуючи відкриті запитання

для підтримання діалогу. Ведучий (джокер) може представляти собою людину будь-якої професії, оскільки його уміння та навички ведучого більш важливі ніж його спеціальні уміння та навички.

Наприклад, від джокера слід вимагати володіти такими навичками та якостями як: комунікабельність; активне слухання; ораторські навички; навички театрального мистецтва. Це людина, яка повинна мати такі якості як добропорядність; уважність; повага до інших; толерантність; позитивність сприйняття; почуття гумору; гендерна чуйність; відчуття часу.

Форум-театр – це не терапія, але може надавати терапевтичну дію. У ідеалі, спектакль форум-театру повинен викликати емоційну реакцію і ініціювати дискусію відносно шляхів виходу із ситуації. Тому сутність форум-театру – спільний з глядачами спектаклю пошук вирішення проблеми і виходу із складної життєвої ситуації. В ході спектаклю глядачі пізнають добре відому їм життєву ситуацію, яка приводить людину до стану пригноблення.

Також слід додати, що форум-театр як і будь-яка інша форма робота має свої позитивні, так і негативні сторони (таблиця 1).

Отже, як з вище проаналізованого слідує, що така форма роботи з молоддю стимулює до інтенсивної творчої праці, вміння бачити соціальний світ не тільки крізь призму теоретичних положень, але й в контексті живої реальності. Ефективність форум-театру в роботі з молоддю по вирішенні соціальних проблем очевидна. Молодій людині надається можливість перевірити теорію на практиці, активізувати свої здібності, творчо мислити. З іншого боку, практична ситуація викликає інтерес до процесу інсценізації, оскільки стає ясно, яких теоретичних знань не вистачає для вирішення проблеми.

Зважаючи на таку цінність форум-театру в роботі з молоддю по профілактиці соціальних проблем подальших вивчень потребують питання дослідження умов організації форум-театру, розробки бази відповідних сценаріїв для роботи з молоддю та інші.

Таблиця 1

Позитивні сторони форум-театру	Недоліки форум-театру
<ul style="list-style-type: none"> – активність всіх членів групи; – можливість програвати різні моделі поведінки, інші соціальні ролі; – можливість особистісного зростання; – глибокий рівень засвоєння інформації завдяки емоційним переживанням; – знання "пропускаються через себе"; – можливість у невимушеній формі та атмосфері набувати досвід; – взаємодія, активізація мислення учасників; – можливість аналізу власних дій, відчуття набуття досвіду; – вироблення вміння співпрацювати; – розвиток індивідуальних здібностей та стимулювання, тим самим до активної суспільно-корисної діяльності. 	<ul style="list-style-type: none"> – це практика, недостатньо підкріплена теорією; – малоефективний у надмірно великих групах; – вимагає високої відповідальності ведучого (джокера); – складність у підготовці та реалізації сценарію; – необхідність великих часових затрат; – існує ризик зіткнення особистісних інтересів, позицій, думок і різноманітних особливостей поведінки людини; – існує ризики виникнення конфліктних ситуацій; – недостатня розробленість даної тематики в науковій літературі; – загроза надмірної захопленості грою.

Використані джерела

1. Богданова І. М. Педагогічна інноватика : навч. посібник / І. М. Богданова. – Одеса : ТЕС, 2000. – 148 с.
2. Житомирський соціально-інтерактивний "Театр життя" [електронний ресурс] // <http://zt-news.org.ua/index.php?newsid>.
3. Мельничук, І. М. Теорія і практика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій: автореф. ... докт.пед.наук: 13.00.04 – теорія і методика професійної освіти / І.М.Мельничук. – Тернопіль ;, 2012. – 42 с.
4. Міжнародна Школа Рівних Можливостей "Що таке форум-театр" [електронний ресурс] // www.forum.gender-ua.org.
5. Сорокин Д.Ю. Форум-театр как актуальный метод профилактики зависимости [електронний ресурс] // <http://nond-nn.ru/forum-teatr-profilaktika-zavisimosti>.
6. Форум-театр: формула виходу из кризиса / Д.Доусэт, Е.Еделева,, И.Захарченко и др. – Британский совет в Украине. – К.,2007. – 66 с.

**FORUM THEATRE AS AN INTERACTIVE FORM OF PREVENTION
OF SOCIAL PROBLEMS**

This article analyzes the innovative form of the socio-educational work on prevention of social problems among youth. In particular, presents a theoretical analysis of forum theatre as an interactive forms of prevention of social problems.

Key words: *forum theatre, interactive technologies, interactive forms of work.*

Стаття надійшла до редакції 29.11.2013 р.

